

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA YOZMA ISHLARNI TASHKILLASHTIRISH ORQALI TANQIDIY FIKRLASHGA O'RGATISH OMILLARI

Ochilova Kamola Karomiddinovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahri

1 - XTCHO'IDU maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada boshlang'ich o'quvchilarning yozma ishlarni tashkillashtirish orqali tanqidiy fikrlashga o'rgatish omillari haqida to'liq bayon etiladi.*

KALIT SO'ZLAR: *ta'lim, tekshiruv, rang-baranglik, faollik, izn, tavakkalchilik, tanqidiy fikrlash;*

Ma'lumki boshlang'ich sinf ta'lim tizimining asosiy poydevori bo'lib, bu davrda o'quvchi yozish, hisoblash ko'nikmalariga ega bo'lish bilan bir qatorda uning tafakkur qilish faoliyati, erkin fikrlash, o'zgaralar fikrini ang'ay olish, o'z fikrini erkin, ravon bayon qila olish, mustaqil bajarish hamda egallagan bilimlarini o'z faoliyatida qo'llay olish kabi xislatlarni o'zida mujassam qiladi. Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirishda o'qituvchining dars jarayoniga yangicha yondoshuvi bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. O'quvchilarning bajargan ishlarini o'z vaqtida o'rganib, ular tomonidan erishilgan yutuqlarni rag'batlantirib, yo'l qo'ygan xato va kamchiliklarini bartaraf etish maqsadida, qo'shimcha mashg'ulotlarni tashkil etish yaqindan yordam beradi. O'qituvchilar o'quvchilarning faolligini oshirishda xatolarini to'g'ri tushuntirish ishlarini olib borish bilan ularning o'z kuchlariga, bilimlariga bo'lgan ishonchni ortishiga erisha oladilar. Natijada ularning fanlarga bo'lgan qiziqishlari ortib boradi. Ma'lumki, yozma ishlar o'quvchi bilimini aniqlashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Yozma ishlar orqali o'quvchi bilimi va ularning bilimlarida yo'l qo'yilgan bo'shliqlar aniqlanadi va bartaraf etish choralari ko'riladi. Yozma ishlar 2 turga bo'linib, ta'limiy va tekshiruv xarakterga ega bo'ladi. Ta'limiy yozma ishlar o'quvchilarga o'tilgan mavzularni mustahkamlash, fikrlash qobiliyatlarini o'stirish, bilimlarni chuqurlashtirish kabi vazifalarni bajarsa, tekshiruv diktantlari o'quvchilar bilimlaridagi bo'shliqlarni aniqlash va ularni to'ldirish hamda baholash, berilgan bilimlarni mustahkamlashni ta'minlovchi ta'limiy shartlardan biri hisoblanadi.

Yozma ishi o'quvchilarni fanlardan o'rganilgan bilimlarni qanday o'zlashtirganliklarini aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Tekshiruv yozma ishlari o'quv dasturlarining tegishli bo'limi tugallangandan so'ng va chorak yakunida o'tkaziladi. Bu o'qituvchilarni o'z ustida ishlashlari materiallarni tayyorlashda bo'limga mos shartlarni o'zlari DTS talablari asosida tanlab olish, ya'ni bir xillikdan qochishni ta'minlaydi. O'qituvchi o'quvchilar bilimlari xususiyatidan va dastur talablaridan kelib chiqib, matnni tanlash imkoniyatiga ega. Nazorat ishlarini tuzishda o'qituvchilar egallashi lozim bo'lgan elementlar bilim, ko'nikma va malakalarni, albatta, hisobga olgan holda tuzish kerak.

Shuni aytish joizki yozma ishlarni tashkillashtirish orqali tanqidiy fikrlashga o'rgatish omillari mavjud:

- tanqidiy fikrlash tajribasini egallashi uchun vaqt va imkoniyat berish;
- o'quvchi-yoshlarga fikr yuritish uchun imkoniyat berish;
- turli – tuman g'oya va fikrlarni qabul qilish;
- o'quvchi-yoshlarning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlash;
- o'quvchi-yoshlarni kulgiga qolmaslikka ishontirish kerak;
- har bir o'quvchi-yoshlarning tanqidiy fikr yuritishga qodir ekanligiga o'zlarida ishonch hissini uyg'otish;
- tanqidiy fikrlashning yuzaga kelishini qadrlash lozim.

Shu munosabat bilan o'quvchi-yoshlar:

- o'ziga ishonchni orttirish va o'z fikri hamda g'oyalarining qadrini tushunish;
- o'quv jarayonida faol ishtirok etish;
- turlicha fikrlarni e'tibor bilan tinglash;
- o'z hukmlarini shakllantirishga hamda undan qaytishga tayyor turishi lozim.

Vaqt- tanqidiy fikrlash vaqt talab qiladi. Pirson, Xansen, Gordon (1979) lar ta'kidlashadiki, o'z fikrlarini ijod qilish go'yo avvalgi g'oya, tasavvur, uchrashuvlar va tajribalarni arxeologik jihatdan tadqiq qilishga olib keladi. Shuning uchun ham:

- fikrlarini o'z so'zlari bilan ifodalash;
- o'zaro tanqidiy fikrlar almashish;
- o'z g'oyalarini ifodalay olish va konstruktiv takliflarga javob ola bilish;
- fikrlarni muayyan g'oyalar qiyofasida, qulay muhitda amalga oshira olish va o'z g'oyalarini to'la va aniq ifodalay olish.

Izn- tanqidiy fikrlashda erkinlik bo'lishi uchun o'quvchi-yoshlar ma'qul va noma'qul narsalarni aytish, ular haqida fikrlash, ijod qilish uchun ruxsat olishlari lozim. O'quvchi yoshlar yo'l qo'yiladigan holatlarni anglab olishgach, tanqidiy tahlil qilishga faol kirishadilar. Tanqidiy tahlilga izn olish onglilik tamoyiliga asoslanadi. Bunda tahlil va haddan oshish orasidagi farq aniqlab berilishi lozim. Tanqidiy fikrlashga izn fikrlash uchun chinakam maqsad bo'lgan do'stona hamda samarali sharoitda beriladi.

Rang-baranglik. O'quvchi-yoshlarning fikrlash jarayonida turli fikrlar va g'oyalar paydo bo'ladi. Rang-barang fikr va g'oyalar yakkayu-yagona javob mavjudligi haqidagi tasavvur bartaraf qilingan chog'dagina yuzaga keladi. Fikrlarni ifoda qilish chegaralanganda o'quvchi-yoshlarning fikrlashiga chek qo'yiladi. Faqat birgina javob mavjud bo'lgan taqdirda xilma-xil vosita va jarayonlardan foydalanish joizki, uning yordamida o'quvchi-yoshlar ana shu javobni topa olsin.

Faollik. Tanqidiy fikrlash o'quvchi-yoshlarning faolligi bilan bevosita bog'langan. Odatda, o'quvchi-yoshlar sustkash tinglovchilar bo'lishadi, chunki ularda o'qituvchi bilimli yoki matnda uning bu bilimlari aks etgan, shu tufayli ularning bilimlari o'qituvchi mas'ul degan ishonch shakllanib qolgan. O'quv jarayonidagi oquvchiyoshlarning faol ishtiroki va o'qishlariga o'zlarining mas'ul ekanligiga tayyorligi tanqidiy fikrlashda kutilgan natijalarni

beradi. O'quvchi yoshlarni fikr yuritishga, o'z g'oyalari va fikrlari bilan o'zaro o'rtoqlashishga da'vat etish kabi pedagogik yondashuv ularning faolligini o'stiradi.

Tavakkalchilik. Erkin fikrlilik tavakkalchilikka asoslanadi. Uning bilim faoliyatida qo'rqmay tavakkal qiluvchi insonlarni rag'batlantirib turish joizdir. Fikrlash jarayonida "axmoqona g'oyalar" aql bilan tuzilmagan birikma va tushunchalar ilgari surilgan holatlar ham bo'lishi mumkin. O'qituvchi buni o'quv jarayonining tabiiy holati sifatida o'quvchi-yoshlarga tushuntirishi lozim. O'quvchi-yoshlarni tavakkaldan xoli bo'lgan, ya'ni g'oyalar qadrlangan, o'quvchi yoshlarning fikrlash faoliyatida faol ishtirokini yuqori motivatsiyalash imkoni bo'lgan muhitda o'ylash lozimligiga ishonch hosil qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ona tili va adabiyot fani namunaviy oquv dasturi. Toshkent. 2017
2. Nurmonov A. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili.-T. "Ilmi ziyo". 2010.
3. Nurmuhhammadov J. "Yozma savodxonlikni o'stirishning 7 usuli" Til va adabiyot ta'limi, 2016-yil.
4. Nishonov A, Xaydarov B, Nuriddinov B. va boshqalar. Baholash metodlari. O'quv metodik qo'llanma. T., 2003.
5. SOROS xalqaro ochiq jamiyatining «Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish asoslari» fanlararo dasturi. T. 2004.